

Ljubljana 1899. — 18. R. Michels: »Italien von heute«. Leipzig-Zürich 1930. — 19. R. Orel: »Narodnostno stanje beneških Slovencev sedaj in nekdanj«. Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda. Ljubljana 1914. — 20. Dr. L. Hauptmann: »Italija i Srednja Evropa«. Split 1928. — 21. Otto Lehmann: »Zur historisch-politischen Geografie von Österreich und Ungarn«. Mitteilungen Geogr. Ges. 4. Wien 1919. — 22. H. Hochholzer: »Kulturgeografische Grundzüge des Julischen Kulturbereichs«. Zeitschr. Ges. Erd. zu Berlin 9/10. Berlin 1931. — 23. Nikola Žic: »Istra« II. Zagreb 1937. — 24. Josef März: »Die Adriafrage«. Berlin-Grünwald 1933. — 25. Dr. Lavo Čermelj: »Slovenci in Hrvatje pod Italijo«. Ljubljana 1938.

SLOVENSKA UMETNOSTNA AKADEMIJA

K. DOBIDA

Misli ob ustanavljanju.

Zastopniki umetniških organizacij iz vseh treh umetniških središč, iz Ljubljane, Zagreba in Beograda, ki so konec marca zborovali v Ljubljani, so sprejeli vrsto sklepov in zahtev. Med njimi je bila doslej prvič javno v določni obliki izrečena zahteva, ki je že dolgo časa bila predmet skritih želja in nejasnih upov, namreč zahteva po ustanovitvi umetnostne akademije v Ljubljani, ki naj bi bila popolnoma enakopravna akademija v Zagrebu in Beogradu. Na zborovanju smo izvedeli, da se je že ustanovil poseben kuratorij za izvedbo prvih priprav, ki naj omogočijo ustanovitev ljubljanske akademije.

O potrebnosti umetnostne visoke šole v Ljubljani je poročal na zborovanju akad. slikar Fran Tratnik. Naglašal je, da je ljubljansko Društvo slovenskih likovnih umetnikov že izdelalo načrt za organizacijo akademije in ga predložilo vladi. Na povabilo prosvetnega ministrstva, naj se zbero potrebna sredstva in podatki, ki bodo omogočili konkretne priprave za ustanovitev te visoke šole, je bil ustanovljen kuratorij za pripravljala dela. Ta samostojni odbor je sklenil zaenkrat ustanoviti začasno umetniško šolo, ki naj bo uvod bodoči akademiji. Banovina in mestna občina sta že obljubili tvarno podporo.

Poročevalec je nato naglašal, da je že v zgodovini dokazana tradicija slovenskega umetnostnega šolstva. Skušal je utemeljiti te navedbe z delovanjem Accademije operosorum in z delavniškimi šolami Herrleina, Metzingerja, družine Layerjev, potem z Langusovo in Wolfovo delavnico ter končno z Ažbetovo zasebno akademijo v Monakovem. Posamezni Slovenci so bili v prejšnjih stoletjih umetniški vzgojitelji na visokih šolah v tujini, tako Janša in Kavčič na Dunaju, deloma tudi brata Šubica. V Sloveniji so po poročevalčevem mnenju izpolnjeni vsi pogoji za uspešno delovanje take akademije: imamo Narodno galerijo, kateri se pridruži menda že prav kmalu Moderna galerija, umetnostno zgodovinski inštitut na univerzi in Umetnostno zgodovinsko društvo. Zato je jasno, da ni mogoče prepustiti nadaljnje vzgoje umetniškega naraščaja slučaju. »Zgodovina vseh dob izpričuje, da nosi pravo podobo narodove kulture le ona umetnost, ki je nastala samoraslo, v narodu svojstvenem izrazu, ne pa pod vplivom tujih šol. — Čim manjši je narod, tem večja

je nevarnost, da podležejo umetniki tujim vplivom in posnemanju, njihovo delo ostane prazno in v družbi umetnosti drugih narodov brez svojega značaja. — Zato moramo začeti vzgajati našo mladino v umetnosti doma, pri korenini, da se naužije soka domače zemlje.« Tako pravi poročevalec in sklene z zahtevo, naj se ustanove v državi tri umetnostne visoke šole, četudi v minimalnem obsegu. —

Mislim, da bodo vsi dobri Slovenci, ki jim je zares za rast in razvitek slovenske kulture, načelno pritrtili ti zahtevi. Zakaj naj slovenski narod ne bi imel ravno na umetnostnem polju tudi najvišjega šolskega zavoda? Toda trda stvarnost stavlja nekatera težka vprašanja, na katera je treba najti odgovor, preden začnemo z delom, če naj napor rodi zaželene sadove.

Ali je zamisel ustanovitve umetnostne akademije v Ljubljani dandanes sploh izvedljiva in kako? Drugo še važnejše vprašanje pa je, ali bi bila ta visoka šola zmožna koristnega delovanja?

Preden odgovorimo na prvo vprašanje, preglejmo naše potrebe. Zdaj imamo v vsi Sloveniji, kar je je v Jugoslaviji in onstran državnih meja, kakih sto upodablajočih umetnikov, slikarjev, kiparjev in grafikov. Arhitektov tu ne upoštevam, ker se mnogi izmed njih sami ne smatrajo za upodablajoče umetnike, sicer pa zaenkrat skrbi za njihovo izobrazbo naša univerza. V navedenem številu so pa seveda všteti vsi absolventi umetnostnih akademij, pa naj je njihovo praktično udejstvovanje kakršno koli. Seveda, če bi to število kritično pregledali, bi ostala kvečemu dobra polovica takih, ki bi jim naslov »umetnik« po pravici šel.

Vsako leto se pri nas posveti umetnostnemu študiju kvečemu deset mladih ljudi, od teh jih pa komaj polovica šolo res tudi dovrši. Za naš narod, ki ga je komaj poldrugi milijon, je to mnogo, skoro preveč. Če ne pričakujemo, da se bo število umetniškega naraščaja nepričakovano zvišalo, moremo računati, da bo ljubljanska akademija štela kakih 30 do 40 učencev. Pri tem upoštevam tudi vse tiste mlade ljudi, ki prihajajo na akademijo z edinim namenom doseči diplomu za profesorja risanja na srednji šoli. Samo v ta namen ustanavljati akademijo v Ljubljani bi bilo odveč. Mislim, da so prednje številke kvečemu preveč optimistične, nikakor pa ne prenizke. Sicer bi pa ne imelo nobenega smisla, privabljati večje število učencev in zavestno ustvarjati umetniški proletariat, ko vemo, da že dandanes za vse naše upodablajoče ni dovolj niti skromnega zaslužka. Vprašanje je torej, ali ne bodo za to peščico učencev žrtve prevelike. Temu bi se moglo odpomoči edinole tako, da bi se z akademijo kot visoko šolo združila tudi nižja oz. srednja umetnostna šola, namenjena v prvi vrsti umetnostni obrti. O tem pozneje. Tudi potreba po učiteljih risanja ni tako velika, da bi mogla opravičiti povečanje števila učencev na akademiji. Tisti, ki jih na akademijo žene resnični notranji poklic in ki jim je sleherna taka šola v prvi vrsti tudi namenjena, bi bili gotovo v veliki manjšini, saj domačega dotoka ne bi bilo dovolj. Malo verjetno pa je, da bi mogli na ljubljansko akademijo privabiti učence od drugod.

Oglejmo si še pogoje za uspešno udejstvovanje akademije. Za to je treba predvsem velikega mesta z obsežnim in duhovno razvitim zaledjem,

potrebno je staro kulturno ozračje in dozorelo umetnostno izročilo, bogati muzeji, umetnostne zbirke in knjižnice, česar pri nas še ni. V Ljubljani je vsako svobodno duhovno delo tako otežkočeno in zagrajeno z malenkostnimi ovirami, da si le težko predstavljam res neodvisno umetnostno akademijo, ki mora biti najsvobodnejša in najbolj neodvisna visoka šola, če naj opraviči svojo ustanovitev. Upodablajoči umetniki to naše abderitstvo, ozkosrčnost in zlagano moralnost le predobro poznajo. Bo zaradi akademije postala Ljubljana drugačna, svobodoumnejša? Dvomim. Že samo vprašanje nagote bo velik kamen spotike marsikom, ki bo presojal umetnost z malomestnih neumetniških vidikov. Spomnimo se le nekaterih polpreteklih dogodkov, da nam bo jasen današnji naš duhovni položaj.

Akademija pa tudi sama brez odziva in sodelovanja širokega kroga umetnostno zainteresiranih razumnikov ne bo mogla v polni meri izpolnjevati svoje vzvišene naloge. Krog ljudi, ki jim je upodablajoča umetnost res življenjska nujnost in ki tvorijo stožer umetnostnih konzumentov, je zelo ozek. Sorazmerno ne — toda obisk ljubljanskih razstav potrjuje, da se resnično zanima za umetniška vprašanja v Ljubljani kvečemu pet sto ljubiteljev in da le izredne prireditve z veliko reklamo privabijo več obiskovalcev. To pa nikakor noče biti graja, temveč le ugotovitev brez slehernega žela — saj drugače biti ne more. Meceni, ki so odločilno pomagali in še pomagajo drugod ustanavljati in izpopolnjevati akademije, so pri nas silno na redko sejani.

Umetnostna akademija se prav bistveno razlikuje recimo od glasbene ravno v tem, da se na slednji izobrazujejo tudi mnogoštevilni amaterji, ki se hočejo izpopolniti v glasbeni reprodukciji, na umetnostnih akademijah je pa — ali bi vsaj moral biti — poglobilni namen tehnično izobraževanje ustvarjajočih umetnikov, ki se bodo popolnoma posvetili umetnosti kot izključnemu življenjskemu poklicu.

Tudi vprašanje, kdo naj poučuje na akademiji, je izredno važno. Imamo res zmožne moči? Ni še vsak upodablajoči umetnik, pa če morda tudi ustvarja odlična dela, dober učitelj. Veliki mojstri so le zelo poredkoma bili profesorji na akademijah, ker jih učiteljske dolžnosti omejujejo v njihovem pravem udejstvovanju, ki je in ostane ustvarjanje. Če so močne, vse prevladujoče osebnosti, odbijajo samostojnejše učence, podjarmljajo slabotnejše in prilagodljive značaje. Ustvarja se akademska manira, ki je zdravi rasti umetnosti le v škodo in ki je akademijam dala upravičeno slab sloves. Res koristno umetnostno šolo bi utegnili dobiti laže z delavniškimi šolami, kakor so jih poznali v srednjem veku, v renesansi in kasneje, kjer je svobodna izbira učencev in učiteljev in tesnejši stik skladnih značajev ustvaril plodovito izročilo. Umetnostne akademije so le premnogokrat ovira umetnosti in posameznikov, kar so drugod že davno spoznali in skušajo predrugačiti njihov zastareli ustroj. Da bi se preprečile posledice njih birokratske ureditve, so po vojni ponekod zastopali stališče, naj si učenci na akademijah sami volijo profesorje, ker sicer le prerad nastane med učitelji in učenci, zlasti v naglo živečih dobah, kot je naša, globok prepad, ki ga skoro ni mogoče premostiti.

Težko rešljivo je tudi vprašanje tvarnih izdatkov za učila, pripomočke,

gradivo, modele itd. Brez vsega tega, zlasti tudi brez primernih prostorov bi bil pa pouk brez prave koristi. Na zasebno pomoč skoro ni mogoče računati, državne dotacije so pa vselej tako skopo odmerjene, da niti za največjo silo ne zadoščajo. Teh gmotnih zahtev ne bo mogel zadovoljiti tudi najčistejši idealizem. Zato je pa že v načrtu mišljeno, da naj naša akademija dá gojencem le pogloblitve temelje, nato naj bi pa absolventi odšli — seveda z javnimi podporami — v tujino, da se do kraja izpopolnijo. Brez tega dodatnega studija bi bilo vsaj spočetka vse prizadevanje akademije brezplodno.

Ni dvoma, da je treba tudi umetniški naraščaj poučevati doma, toda treba je izvesti to nalogo tako, da bo obstanek akademiji zavarovan, da bo pa tudi mogla koristiti umetnosti. Mislim, da bi bilo treba pričeti z gradnjo akademije od spodaj. Najprej nam je potrebna vzorna umetnostno obrtna šola, za katero so že izpolnjeni nekateri pogoji. Tudi z narodno gospodarskega stališča bi mogla mnogo koristiti in uveljaviti domačo umetniško sposobnost in kakovostno delo v donosnejših obrtnih panogah. Šele na taki podlagi bi se mogla ustanoviti višja šola za uporabne umetnosti, ki bi mogla postati važen zavod, podoben recimo nekdanjemu umetnostno-obrtnemu muzeju na Dunaju, ki je odločilno vplival na prerod dunajske umetnostne obrti Fin de siècle (Wiener Werkstätte) in celo umetnosti same (Secesija). Odtod bi pa nadaljnji naravni razvoj vodil k akademiji. Seveda bi bilo treba za bodoče profesorje izbrati najboljše umetnike — in to predvsem mlajše —, ki imajo poleg vse potrebne tehnične izobrazbe tudi pedagoško kvalifikacijo. S potovalnimi stipendijami naj bi se izbrani kandidati izpopolnili in izobrazili na tujih umetnostnih zavodih, kjer naj bi zbrali vse najboljše in skušali to prilagojeno našim razmeram presaditi k nam.

Ko se ustanavljata umetnostni akademiji v Zagrebu in Beogradu, je morda tudi za nas Slovence poslednja priložnost, da dobimo to visoko šolo tudi mi. Te edinstvene prilike ne smemo zamuditi, toda prav tako ne smemo dovoliti, da bi postala zavod za načrtno gojitev sami sebi dopadljive duševne osamelosti in nestrpnosti, v kateri bi se že nastajajoči umetniki zakrknili vase brez stikov s svobodnim svetom in z oplajajočimi sodobnimi tokovi. Naša akademija bodi ne le dokaz narodove volje do najvišjega duhovnega izživljanja in uresničitev neutešljivega hrepenenja po lepoti, temveč tudi čisto ogledalo, v katerem naj se zrcalijo vsa umetniška prizadevanja sveta. Ni ga naroda, ki bi se nekaznovan mogel izločiti iz človeške skupnosti, ki bi se brez škode mogel obdati s kitajskim zidom zadovoljnosti s samim seboj in za njim črpati zgolj iz svojega. Preveč je svet povezan, premočno so narodi vzlic vsem oviram zadnjih let prisiljeni na sožitje, da bi se kateri koli mogel popolnoma izolirati in tako osamljen ustvarjati trajne vrednote in korakati z duhom časa.

Te usodne nevarnosti se bojim ob ustanovitvi akademije: da bi ostalo samo pri vnanjosti, pri jalovem videzu brez živega jedra. Taka senca akademije nam ne bi nič koristila, bilo bi celo bolje, da je nimamo. Ne sme biti samo pusta šola, temveč dejaven člen našega duhovnega življenja. Slovenska umetnostna akademija bo morala biti posredovalka med

umetniškimi stremljenji našega naroda, bratskih in tujih narodov. Njena prva naloga bo dvigniti ozkosrčno in utesnjeno življenjsko raven našega umetništva na svetsko višino, v ta namen pa zbirati, gojiti in izpopolnjevati domače prvine in jih posredovati svetu. Če bo to nalogo pravilno izpolnjevala, bo res v korist umetnosti in ne bo zaman ustanovljena.

POSMRTRNO NAROČILO

JANKO SAMEC

Miletu Klopčiču.

I *Prijatelji predragi! Ko za mano
umrlim že opravite sedmino,
naj z miz veselo steče zlato vino,
ki nam za lek srca je bilo dano!*

*Pozdravite prelepo mi Ljubljano
in vso slovensko, drago Domovino ...
Bog naj ohrani čvrsto jo, edino!
Vi ljubite naprej jo srčno vdano! —*

*Pa Klopčič Mile naj dobi besedo
in name naj se spomni kot človeka,
ki videl je življenja lesk in bedo ...*

*V imenu mojem naj po tistih vseka,
ki vodijo Človeštva brumno čredo
v tir ritenski življenja koloseka!*

II *Potem naj spomni svojih se rudarjev,
ki v pesmih jih tako lepo opeva,
da nam globoko v srcih zvok odmeva
njih težkih borb z nasiljem gospodarjev.*

*In naj želi jim, da iz vseh viharjev
prišli bi kmalu do Svobode dneva,
da v njih očeh ne bo več muk odseva
trdo v življenju skušanih mornarjev!*

*Pa dvigne čašo naj do usten vročih
ter reče, kakor da pred njim so zbrani:
»Na srečo vašo in rodov bodočih!«*

*Za njim še vi od vina nasmejani
napijte z Marseljezo ust pojočih
njim vsem, ki so do danes še teptani!*